

У Праведники Світу на Буковині номінували ціле село

Анна Гаргалья, Чернівці
(День, 28 січня 2010)

1991 року, як тільки Україна отримала незалежність, президент Леонід Кравчук прийшов у Бабин Яр, висловив слова скорботи і співчуття та попросив вибачення у євреїв від імені всього українського народу за злочин німецьких загарбників, який відбувся на території України...

Серед українців були тисячі тих, хто, ризикуючи та жертвуючи собою і своїми родинами, рятував та переховував євреїв, з якими наш народ століттями жив по сусідству. Частина цих українців тепер — Праведники Народів Світу. Цим званням, згідно з ізраїльським Законом «Про Пам'ять про Катастрофу» наділяються неєвреї, які в роки нацистської окупації Європи рятували євреїв від переслідувань. Кореспонденти «Дня» розповідають дві такі історії українських Праведників Народів Світу з різних кінців країни — Чернівців і Кіровограда, а їх тисячі. Згадаймо й подякуймо їм.

Село Іспас Вижницького району Чернівецької області лежить на мальовничому березі річки Черемош. Село велелюдне: на початку минулого століття, наприклад, у ньому мешкало понад дві тисячі осіб, що за тогочасними мірками було значущою цифрою. Переселенців приваблювало вигідне розміщення Іспасу на шляху із Чернівців до Вижниці і далі — на Франківщину та Галичину, яка до війни була у складі іншої держави. Відтак крім українців, в Іспасі мешкали родини румунів, поляків, євреїв та вірменів. Жили всі дружно. Будинки сімей різних національностей стояли поруч, тому газдині хо дили до сусідок за сірниками чи дрібкою солі, обмінювалися рецептами національних страв, їхні діти відвідували одну школу, разом бавилися після уроків.

— У школі я сиділа за однією партою з єврейською дівчинкою Рівкою Герстель, — пригадує дитинство мешканка Іспасу Ва- сирина Денис. — А що мешкали поруч, то ходили одна до одної в гості: мати Рівки пригощала нас картопляниками. Тоді всі носили національні строї, тож ми, як дівчатка у будь-які часи, любили грати в переодяганки. Ховалися у мене вдома в запічку і обмінювалися одягом. Рівка, пам'ятаю, була в захваті від моїх вишиванок.

Мирне життя мешканців Іспасу перекреслила Друга світова війна. В повторно окупованому Румунією краї, яка була союзницею гітлерівської Німеччини, почали діяти профашистські організації, почалися гоніння на євреїв. У липні 1941 року місцеві «кузисти» (від назви профашистської організації «Кузі») вчинили криваву бійню в сусідніх з Іспасом селах Мі- лієво та Банилів.

— Звідти гурт зі двох десятків чоловіків, озброєних вилами, косами, ціпами і сокирами (гвинтівка, пам'ятаю, була лишень в одного) рушив до нашого села, — пригадує свідок подій Танасій Штефюк.

Першим звістку про це одержав його батько Іван Штефюк. Прикутий до інвалідного візка, цей чоловік однак користувався великим авторитетом у селі. Одразу він послав своїх дітей покликати до хати сільського двірника (в передвоєнний час так називали старосту села. — Авт.), священника та інших поважних газдів. Усі разом мали вирішити, як захистити євреїв-односельців.

Перемовини з нападниками відбувалися у хаті, яка й досі стоїть на одній з центральних вулиць села.

— Чоловіки довго не хотіли йти геть, — каже син Івана Штефюка Танасій Іванович. — Похвалялися, яким чином убивали євреїв у своїх селах: від їхніх розповідей досі кров холоне. Все намовляли батька та інших іспасців дати їм можливість «очистити» й наше село. Та наші стояли на своєму і таки добилися, що загін убивць повернув назад. Незважаючи на це, про всяк випадок, євреїв ще кілька днів у селі переховували. У нас, пригадую, у стодолі на городі ховалося двоє дівчаток, а моя мати носила їм їжу та теплі речі.

Зрештою, 15 єврейських родин було врятовано: заради порятунку 100 осіб ризикували власним життям дві тисячі мешканців Іспаса.

Про вчинок мешканців села дізналися представники Міжнародного фонду толерантності, який здійснює розвідки з історії Голокосту у різних країнах світу. Центр ініціював встановлення в Іспасі пам'ятника «колективним праведникам»: позаторік в селі урочисто заклали фундамент майбутнього монумента.

Та цим фонд не обмежився. До Іспасу завітали діти з ізраїльського міста Сдерот, навзаєм в Ізраїлі побували онуки іспасців, які у роки війни врятували євреїв-односельчан, а ціле село висунуто номінантом на здобуття статусу Праведників світу.